

't Schreeneel

Uitgegeven door de Olmense Vereniging voor Heemkunde
en Geschiedenis, met medewerking van de Molenvrienden
Balen-Olmén

ISSN 0773-9583

Jaarboek 13, jaarmarkt 1996

- 21.03.1952.
Gehuwd [102] op 21-jarige leeftijd te Veele op 16.11.1973 met de 19-jarige **Lisette Camps** (IX.94), geboren op 10.01.1954, dochter van **Josephus Camps** en **Anna Maria Rens**
9. **Hugo Casimir Ludo** (IX.95), mijnwerker, geboren te Oostham op 29.10.1953, gedoopt op 01.11.1953.
Gehuwd met **Agnes Eudoxie Maria Cornelia Vanlersberghe** (IX.96), huisvrouw, geboren te Poperinge op 30.08.1954, dochter van **Florent Vanlersberghe** en **Cesille Kesteman**

VIII.16 **Alfons Lodewijk Albert Stevens** drukker, geboren te Olmen op 05.08.1920, overleden te Leuven op 08.10.1980 op 60-jarige leeftijd, zoon van **Petrus Franciscus Stevens** (zie VII.1) en **Maria Elisabeth Kenis** (VII.2).
Gehuwd te Olmen 1944 met **Maria Elisabeth Joanna Bosmans** (VIII.17),
Uit dit huwelijk:
1. **Jozef Frans Leonard** (IX.97), journalist, geboren te Olmen op 21.07.1947.
2. **Lodewijk Andreas Maria** (IX.98), verpleger, geboren te Olmen op 01.10.1949.

Haan en hen als lijdend voorwerp van enkele Olmense volksspelen

F. Jemmen

Haan en hen nemen een belangrijke plaats in in het dagelijkse leven van een landelijke samenleving. Ook in de volkskunde waren ze populair. We denken in Olmen dan vooral aan de hanekap met carnaval. Maar er waren ook andere gebruiken waarbij deze dieren de hoofdrol speelden.

Het hinnenjagen of het hanenjagen

Een oud Kempens volksgebruik bestond erin te jagen achter een haan of een hen. Wie de haan pakte was koning, wie de hen ving was koningin. Meestal was dit een spel dat gespeeld werd door kinderen of door vrouwen. Op sommige plaatsen werd er op deze dieren gejaagd op de feestdag van Sint-Thomas, de dag dat in de scholen de onderwijzers buiten gestoten werden. Op andere plaatsen werd het spel gehouden met carnavaal.
Wie koning of koningin werd, moest trakteren. Daarom waren het meestal rijkere kinderen die de haan of hen vingen.

In het archief van Olmen vonden we enkele vermeldingen van dit spel terug :

1753
item aen Peeter Dries gelanckt om den haen te jaeghen 0-1¹

1757
een eijere hairnalde voor catharina met seven oorden om de hinne te jaegen²

De vermeldingen komen uit wezenrekeningen. De voogden gaven de

¹ R.A.A., Archief Olmen, pak 63/3 nr. 23. Wezenrekening kinderen Nicolaes Dries en Maria Van Groeninghen.

² R.A.A., Archief Olmen, 72/4 nr. 28. Wezenrekening weeskinderen Catharina Vos en Henricus Meeuws.

kinderen drinkgeld voor het feest. De bedragen lijken echter niet zo groot dat ze daar een ganze klas mee konden trakteren.

In meer recentere tijden werd de hen ook gejaagd met half-vasten, nu door volwassen vrouwen. Tijdens het traditionele feest van de carnaval-partij op halvastendag mochten de vrouwen een hen jagen. Wie de hen ving, werd koningin.

"Rijding" van de haan

In 1864 werd op het pas aangelegde kanaal in de winter een volksspel georganiseerd dat men de "rijding" van de haan noemde. De wedstrijd werd aangekondigd in "De Meenhoutenaar" van 16.1.1864:

"Men meldt ons uit Olmen dat aldaer op zondag ten 2 ure namiddag op het ys der vaert eene ryding van den haan met de schaatsen sal plaats hebben!"

Het spel was aan iedereen goed bekend, want men gaf geen verdere bijzonderheden. In de "Meenhoutenaar" van een week later krijgen we een verslag van de wedstrijd.²

Verleden Zondag heeft er alhier op de vaert eene ryding van den haan op schaatsen plaats gehad, waeraen een groot getal liefhebbers hebben deelgenomen.

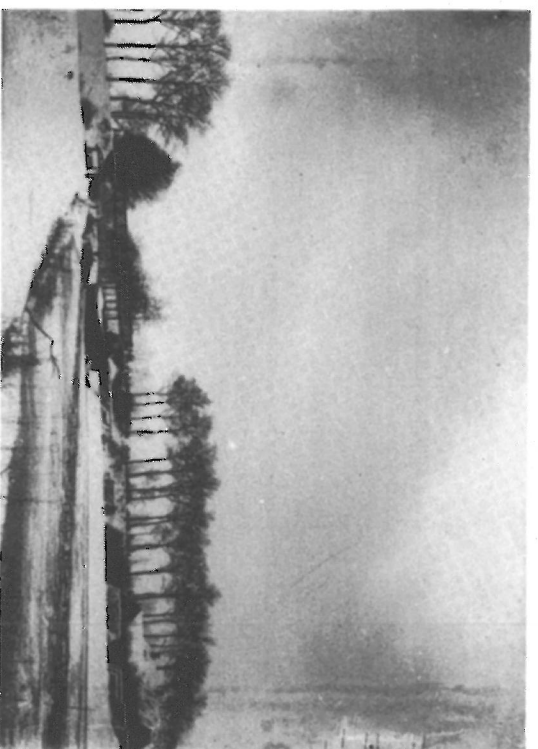
De schaatsenryders der gemeenten aen de vaert gelegen, uren ver, waeren te Olmen vergaderd en het woelde er van liefhebbers en nieuwsgierigen. Het weder was schoon en de ridders waren in volen geesdrift. Twintig kampers betwisten elkanderen een half uren lang den zegprael, waarna eindelijk Mr. H. Luyten den palm behaalde en tot koning werd uitgeroepen, 's anderendaags heeft men dezen uitgehaeld bij Van Langendonck aen de Korn te Quaedmechelen.

De koning troonde op eene versierde slede en werd door de medekampers voortgetrokken. Er werd vervolgens op de vaert een eeremaeltijd gehouden en men klonk en dronk er op het ys als of men in eene feestzaal geweest ware.

Ten slotte, men heeft in gulle vrolijkheid en broederlijke eendragt twee dagen feest gevierd dat het een lust was om te zien.

Wat mogen we ons van het spel voorstellen? Vermoedelijk werd een haan losgelaten en moesten de spelers op schaatsen de haan proberen te vangen. Ofwel betwistte men een hanekap op het ijs? De teksten in de Meenhoutenaar leren het ons niet.

¹ Stadsarchief Turnhout, De Meenhoutenaar, 16.1.1864, nr. 3
² Stadsarchief Turnhout, De Meenhoutenaar, 23.1.1864, nr. 4

Het bevroren kanaal bij de Olmense brug (foto Maria Vaes)

De "hanekap"

Het hanekappen is eveneens een oud gebruik. Vrijwel in alle dorpen gebeurde het. In de meeste dorpen is het nu verdwenen, maar in Olmen bleef het spel nog als nooit ervoor. In Olmen is dit volksspel verbonden met het traditionele carnaval. Nog 4 "partijen" kappen op carnavalmaandag de haan.

In een mand zonder bodem hangt men een gedode haan. De mand wordt op manshoogte opgehangen. Nu proberen de carnavalvierders om beuren, gebindoekt, met een houten sabel het hoofd van de haan af te hakken. Om het spel nog moeilijker te maken zitten de spelers soms op een ladder die dwars op een houten kar wiel ligt, dat met zijn as in de grond staat. De kandidaten worden door deze primitieve "paardemolen" onder de haan doorgedraaid. Het komt er voor de deelnemers op aan op het juiste ogenblik te kappen. Wie "de haan zijn kop af kapt" is koning.

De haan wordt voor het begin van de hanekap veroordeeld in een lied. Het genadeverzoek van de dan nog levende haan, een strofe van het lied, die gezongen wordt door de man die de haan vasthoudt, wordt door de carnavalvierders verworpen.

Het lied van de haan

Kom vrienden, die hier in de ronde staan
Kom luister wat ik u ga verkonden
Aanhoor het vonnis van de haan
Hij heeft het laatst nog ondervonden

Het is met hem gedaan
En hij moet sterven gaan
Daar zijn hier geen genaden
Hij moet hier de dood doorstaan (bis)

Het is nu met dezen carnaval
Dat zijn voor ons plezierige dagen
Nu deze haan, is in zijn ongeval
Hij zal zijn eeuwig lot beklagen

Het is deze vogel zoet
Riep hij zo kloek van moed
Hij moet voor ons vergieten
Zijnen laatsten druppel bloed (bis)

genadeverzoek

Ach vrienden, wat heb ik u misdaan
Dat ik moet scheiden van dit leven
Kan ik dan hier, geen troost ne meer ontfaan
Och witt gij mij geen pardon geven

Het leven is zo zoet
Riep ik zo kloek van moed
Waarom moet ik vergieten
Mijnen laatsten druppel bloed (bis)

vonnis

O gij, schone kraaienden haan
Aanhoort gij wel dat gij moet sterven
Daar is voor U, geen troost ne meer tontfaan
Of geen genade te verwerven

Maak maar uw testament
Terwijl ge zijt present
Gij moet uw levend derven
In tormenten en allent (bis)

Aansiet, wij staan voor u gereed
Al met de wapens in de handen
Wij staan hier in het gespan
Met vijfendertig man
Wij roepen met verlangen
Hangt den vogel hier maar aan

na de haneke

Wij roepen allen gelijk
Vivat zijne majestijt
Al wie de haan zijn kop afkapt
Zal onze koning zijn (bis)

Maar onze koning kwam vooruit
Al met de wapens in de handen
Hij kapte met fierheid
Hij kapte met verlangen
Dat zijn hoofd van het lichaam scheidt (bis)

Daarna zingen de deelnemers het lied van carnaval

Het lied van carnaval

Vrienden wij voegen ons te gaar
Aanhoor ons blijde zangen
Wij vrezen nu voor geen gevaar
Het is naar ons verlangen

Wij roepen alle gelijk
Vivat zijne majestij (bis)

Rom, rom, rommedommedom
Wij roepen alle gelijk
Vivat zijne majesteit

Onze koning is nu gekend
En zal met veel vermaken
Hij geniet den haan zijn testament
En zal met vreugde smaken

Nu draagt hij voor zijn loon
Al op zijn hoofd een kroon (bis)

Rom, rom, rommedommedom
Nu draagt hij voor zijn loon
Al op zijn hoofd een kroon

Wij wensen nu aan onze koning
Veel geluk en vrede
Die ons drank geeft zoet als honing
En ons stelt tevreden
Dat God ons alles geeft
Dat wij tesamen leven

Tot in het naaste jaar
Dan kappen we weer tegaar (bis)

Rom, rom, rommedommedom
Tot in het naaste jaar
Dan kappen we weer te gaar

Deze versie van het lied werd ons omstreeks 1970 voorgezongen door Jef Van Meensel "zoals ze het 100 jaar geleden zongen". Tegenwoordig zijn de teksten spijtig genoeg door mondelinge overlevering van jaar tot jaar wat verhaspeld.

Waternamen in Olmen (voor 1700)

G. Vandecraen

In dit artikel wordt een poging gedaan om de waternamen van Olmen die reeds voor 1700 in de schriftelijke bronnen voorkwamen, te verklaren. Deze bronnen werden uitgeplozen door de heer F. Jennen. Hij stelde mij zijn materiaal belangeloos ter beschikking voor mijn proefschrift "Toponymie van Olmen tot 1700". Hiervoor dank ik hem dan ook hartelijk.

1. Hoofdbestanddelen

In dit deel wordt de herkomst van enkele vaak voorkomende bestanddelen van waternamen uit de doeken gedaan. Deze bestanddelen worden in het tweede deel "Waternamen" dan ook niet meer verklaard.

BEEK: Beek komt van het Germaanse woord baki 'beek'. Een beek is een natuurlijke waterloop buiten het zee- en rivierkiesgebied.

GRACHT: Gracht is ontstaan uit het Germaanse woord grati. Een gracht is een gegraven waterloop.

LOOP: Loop komt van het Germaanse woord xlaupia. Loop is de meest algemene benaming voor een kleine waterloop. Een loop kan zowel natuurlijk zijn, als door mensen gegraven.

POEL: Poel is verwant met het Latijnse woord palus 'moeras'. Poel is later 'moerassige waterplas' gaan betekenen. Een poel is meestal rond van vorm.

VEN: Ven komt van het Germaanse woord fanja 'moerassige waterplas'. Over het algemeen bleef deze betekenis behouden. In de Kempen echter is een ven een heldere, niet moerassige waterplas in de heide. Deze vennen kwamen dikwijls in aanmerking om er een "wijer" (= visvijver) van te maken.

VOORT: Voort komt uit het Germaanse woord furdu 'doorwaadbare plaats in een waterloop'.

WIJER/WOUER Wijer en de variant wouer zijn ontleend aan het Latijnse woord vivarium 'visvijver', 'plaats waar levende vissen worden gehouden'. Het Nederlandse woord vijver berust op een jongere ontleening aan de